

Предизвикателства пред дейността на социалните работници в България

Докладът в изготвен по проект на ИПИ „Намаляване на бедността и неравенството във възможностите чрез реформи в социалните трансфери и услуги”¹

Институт за пазарна икономика

2022 г.

¹ Проектът „Намаляване на бедността и неравенството във възможностите чрез реформи в социалните трансфери и услуги” се изпълнява от ИПИ с финансова подкрепа в размер на 193 541 евро, предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на ЕИП. Основната цел на проект „Намаляване на бедността и неравенството във възможностите чрез реформи в социалните трансфери и услуги” е да повиши знанието и разбирането за неравенството във възможностите, ефективността на социалните трансфери и социалните услуги на местно ниво, както и да провокира дебат за цялостна промяна в социалната политика в България.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Институт за пазарна икономика и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България (<http://www.activecitizensfund.bg>).

Съдържание

Въведение.....	3
Висше образование в професионално направление „Социални дейности“	3
Социалните работници на пазара на труда	8
Възнаграждения на социалните работници	10
Нова наредба за възнагражденията и ръст на заплатите.....	12
Предложения за подкрепа на социалните работници	14

Приложение I: Наети лица по трудово правоотношение в здравеопазването и социалната работа (среден годишен брой, 2019 и 2020 г.)..... 15

Приложение II: Средна брутна годишна заплата на наетите лица по трудово правоотношение в здравеопазването и социалната работа (лв., 2019 и 2020 г.)..... 16

Приложение III: Стандарти за заплащане на труда на социалните работници 17

Използвани съкращения

ЗСУ	Закон за социалните услуги
МРЗ	Минимална работна заплата
НОИ	Национален осигурителен институт
НСИ	Национален статистически институт
ПН	Професионално направление
РСВУ	Рейтингова система на висшите училища в България
СУ	Софийски университет „Св. Климент Охридски“
НБУ	Нов български университет - София
ПУ	Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
РУ	Русенски университет „Ангел Кънчев“
ШУ	Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“
ЮЗУ	Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград
ВТУ	Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
ТУ - Варна	Технически университет - Варна
ТУ - Габрово	Технически университет - Габрово
ТУ - Ст. Загора	Тракийски университет – Стара Загора

Въведение

Анализът на предизвикателствата пред дейността на социалните работници следва да разгледа подготовката и условията на работа на заетите в сферата на социалните дейности. Детайлен преглед на подготовката на кадри в социалната сфера показва потенциални проблеми пред развитието на модела на социална защита в страната. Прегледът на възнагражденията също е важен, тъй като дисбалансите при заплащането в публичния сектор в страната предполагат отлив на кадри и/или невъзможност да се привлекат нови кадри в по-ниско заплатените дейности, особено такива, които предлагат силно предизвикателни условия на работа.

Прегледът на човешкия капитал в сферата на социалните услуги на практика допълва анализа на потребностите и разкрива потенциални ограничения пред адекватно покритие на новия модел.

Висше образование в професионално направление „Социални дейности“

Професионално направление „Социални дейности“ в българските университети подготвя кадри в сферата на социалните услуги. Обучаващите се в специалността получават професионална квалификация по социални дейности – социален работник.

[Рейтинговата система на висшите училища в България](#) (PCBY) позволява проследяването на образованието и реализацията им.

През 2021 г. обучението на студентите в професионално направление (ПН) „Социални дейности“ се осъществява в 11 университета и обхваща 1474 души или 0,66% от студентите в страната. През последните години броят на обучаващите се в ПН „Социални дейности“ намалява сравнително бързо - с 36% (836 студента) спрямо 2013 г. при 17% намаление на общия брой на студентите в България. Видимо през последните години има отлив на студенти от социалните дейности, в т.ч. през 2020 и 2021 г., когато пандемията изостри вниманието към обхвата на социалните услуги.

През 2021 г. най-висок е броят на студентите в направление в Софийския и Шуменския университети (по около 300 студенти), а най-нисък – в Медицинския университет - Плевен (9 студенти). В останалите осем ВУЗ-а в ПН „Социални дейности“ се обучават по между 30 и 200 студенти. Сравнително нисък е делът на студентите в направление в частни университети – 2,5%

при средно 13% за всички ПН. Делът на чуждестранните студенти също е относително нисък – 2% при 8% за всички ПН. Като цяло направлението е доминирано от български студенти, които се обучават в държавните висши училища.

Характеристиките, привлекателността на професионалното направление и реализацията на завършилите се различават и между отделните университети, които я предлагат. С най-висока обща оценка е Софийски университет, която е обусловена от сравнително високите нива на програмната акредитация, престижът сред студентите² и работодателите³, приложението на придобитото висше образование.

Университети⁴, в които се изучава ПН „Социални дейности“ и обща оценка в РСВУ, 2021 г.

Висше учебно заведение		Град	Финансиране	Оценка
Софийски университет „Св. Климент Охридски“	СУ	София	Държавно	51
Нов български университет - София	НБУ	София	Частно	49
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“	ПУ	Пловдив, Смолян, Кърджали	Държавно	47
Русенски университет „Ангел Кънчев“	РУ	Русе, Разград, Видин, Силистра	Държавно	46
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“	ШУ	Шумен, Варна, Добрич	Държавно	46
Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград	ЮЗУ	Благоевград	Държавно	44
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“	ВТУ	Велико Търново, Враца	Държавно	43
Технически университет - Варна	ТУ - Варна	Варна, Добрич	Държавно	42
Технически университет - Габрово	ТУ - Габрово	Габрово	Държавно	41
Тракийски университет – Стара Загора	ТУ - Ст. Загора	Стара Загора, Хасково	Държавно	40

За привлекателността на ПН „Социални дейности“ може да се съди по средния успех от дипломата за завършено средно образование на студентите първи курс. Той е по-нисък от средния за всички направления и през годините намалява по-бързо. През 2021 г. в ПН „Социални дейности“ са записани студенти със среден успех от средното образование Много добър „4,7“ (при Много добър „5,00“ за всички ПН). Това е намаление с 5,32% (при запазване на средното ниво на успех за всички ПН) спрямо успехът през 2013 година.

През 2021 г. средният успех от средното образование на записаните ПН „Социални дейности“ е на 43-то място сред 52 ПН (през 2013 г. е на 30-то място). Между различните университети се

² Измерен според дела на студентите в това ПН, посочили съответното ВУЗ сред трите, предоставящи най-добро образование в това ПН. Посочванията на собственото ВУЗ не са взети предвид при изчисленията.

³ Измерен според дела на работодателите, наемащи кадри с висше образование от съответното ПН, посочили, че предпочитат да наемат висшисти, които са завършили съответното ВУЗ.

⁴ ПН „Социални дейности“ в МУ – Плевен не е включено, поради липса на достатъчно данни.

наблюдават сериозни разлики. Докато в НБУ средният успех при записване в направлението достига Отличен „5,56“, в Медицински университет – Плевен той е Добър „4,33“.

Дипломирани студенти, %

В същото време дялът на дипломираните студенти⁵ в ПН „Социални дейности“ е сравнително висок и нараства бързо. През 2021 г. той е 85,8% при 78,0% за всички ПН. Отново се наблюдават големи разлики между различните университети – от 98,6% в Медицински университет – Плевен и 87,2% във ВТУ (Великотърновски университет) до 60,2% в НБУ.⁶

Въпреки сравнително високия дял на дипломираните студенти в ПН „Социални дейности“, дялът на приложилите образованието си и заемащи длъжности, изискващи висше образование⁷, е нисък и намалява през годините. През 2021 г. той е 46,8% (при 53% за всички ПН) и намалява с 0,1 пр. п. спрямо 2013 г. (при увеличение от 6,4 пр. п. за всички ПН).

Между завършилите различни университети отново се наблюдават големи разлики. Докато 72,9% от завършилите ПН „Социални дейности“ в НБУ прилагат висшето си образование, във ВТУ и ТУ – Варна те са едва 37,8% и 36,3% съответно.

Разлики се наблюдават и по отношение на регионалната реализация. Над 60% от завършилите НБУ прилагат висшето си образование в

региона на учебното заведение, а под 40% - завършилите в ТУ – Габрово и ВТУ. Прави впечатление, че данните за НБУ се отличават от обичайните за държавните висши училища – в НБУ се отчита по-

Приложение на придобитото висше образование, %

⁵ Дял на студентите, които са придобили ОКС „бакалавър“ или „магистър“ (по данни от Регистъра на завършилите студенти) от всички студенти, които са обучавани в последен курс на обучение през разглеждания период.

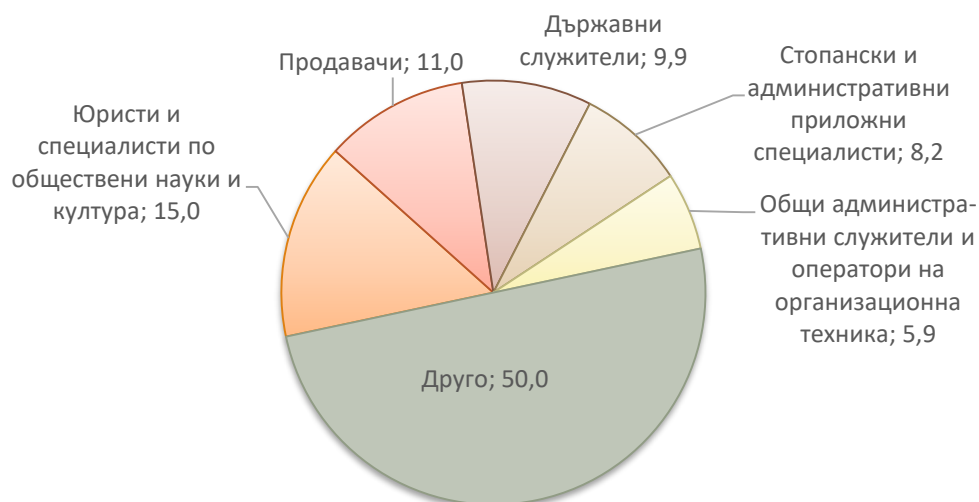
⁶ Тук трябва да се отбележи, че в Медицински университет – Плевен има само 9 студенти в ПН „Социални дейности“ и данните не са толкова достоверни.

⁷ Процент на работещите на позиция, изискваща висше образование или заемащи длъжност по призвание сред осигурените лица, завършили професионалното направление в български висши училища през предходните 5 години по данни от НОИ и АдминУни. Лицата на граждански договор, самоосигуряващите се лица и земеделските производители не са взети предвид при изчислението.

висок успех на записалите направленията, по-нисък процент на дипломираните студенти и добри нива на приложение на придобитите знания, в т.ч. в рамките на региона на университета.

Разбивката на професиите и длъжностите на завършилите ПН „Социални дейности“ ясно показва по-ниското приложение на придобитото знание, макар статистиката тук да не дава пълната картина. В конкретните професии и длъжности, заемани от завършилите направленията най-голям дял на продавачите има сред завършилите в ПУ (18%), на специалистите по обществени науки – в РУ (21%), на държавните служители – в ШУ (17,9%), на приложните специалисти – в СУ (12%).

Професии и длъжности сред завършилите ПН Социални дейности 2021, %

По-притеснителен е фактът, че за поредна година безработицата⁸ сред завършилите ПН „Социални дейности“ е една от най-висока сред всички 52 професионални направления (на 51-во място от 52 ПН, единствено при завършилите ПН „Туризм“ е по-висока). През 2021 г. тя достига 5,21% при 3,45% сред всички висшисти, завършили през предходните пет години.

Спрямо завършения университет най-висока е безработицата при завършилите ПН „Социални дейности“ във ВТУ (6,2%), ЮЗУ (6,2%) и ТУ – Габрово (6%), а най-ниска – в РУ (4,13%) и ТУ – Ст. Загора (3,44%).

Безработица сред завършилите, %

⁸ Процент на официално регистрираните безработни сред завършилите професионалното направление в български висши училища през предходните 5 години, изчислен на базата на данни по данни от НОИ и АдминУни.

Осигурителният доход⁹ също изостава от средните стойности за завършилите. През 2021 г. дипломираните от ПН „Социални дейности“ се осигуряват на 1201 лв. при 1521 лв. за всички висшисти, дипломирали се в последните пет години. Нарастването спрямо 2013 г. е по-бързо от средното – 77,1% при 75,2% в останалите направления. Разлики има и според завършения университет. Най-високи са осигурителните доходи на дипломираните в НБУ и СУ, а най-ниски – на дипломираните във ВТУ и ТУ – Габрово съответно 1048 и 1051 лева.

Осигурителен доход на завършилите, лв.

Сравнително ниските заплати в сферата на социалните дейности е едно от големите предизвикателства пред модела на социална защита в страната. Много от социалните работници получават заплата близка до минималната, която отстъпва на средните нива на заплащане в публичния сектор. Рязкото увеличение на заплатите в сферата на образованието създава и предпоставки за преход от социалната сфера към образователната. Разговори по места показват, че социални работници имат нагласата за подобен преход и добрите кадри притежават нужната квалификация за реализация в сферата на образованието.

⁹ Среден месечен осигурителен доход на завършилите професионалното направление в български висши училища през предходните 5 години по данни от НОИ и АдминУни.

Социалните работници на пазара на труда

През 2021 г. общо 148 хил. лица са наети по трудово и служебно правоотношение в хуманното здравеопазване и социалната работа в България. През последните две години се отчита известен ръст – спрямо 140 хил. лица през 2019 г., което е провокирано от разширения обхват на социалните услуги в последните две години. Близко 106 хил. лица са наети в здравеопазването, като това са 71% от всички наети в сферата на хуманното здравеопазване и социалната работа. Други 42 хил. лица са наети в социалната работа, като 12 хил. лица са наети в медико-социалните грижи с настаняване и над 30 хил. лица в социалната работа без настаняване. Именно в последната група се наблюдава ръст на броя на наетите през последните години – от под 20 хиляди през 2019 г. до над 30 хиляди лица през 2021 г., докато броят на наетите в здравеопазването дори отбелязва лек спад.

Наети лица по трудово правоотношение в хуманно здравеопазване и социална работа

Код по КИД 2008	Наименование	2021*		
		Общо	Обществен сектор	Частен сектор
Q	Хуманно здравеопазване и социална работа	148 232	109 848	38 384
86	Хуманно здравеопазване	105 777	70 515	35 262
87	Медико-социални грижи с настаняване	12 096	10 661	1 435
88	Социална работа без настаняване	30 359	28 672	1 687

Източник: НСИ, предварителни данни за 2021 г.

Голям дял от наетите в медико-социалните грижи и социалната работа са наети в обществения сектор – над 39 хиляди или 93% от всички наети. Едва 3,1 хиляди са наетите в медико-социалните грижи и социалната работа в частния сектор, като дори отбелязват лек спад в последната година. Ръстът на наетите в социалната работа без настаняване от последните две години е изцяло в рамките на обществения сектор – обвързан с разширяването на обхвата на някои социални услуги, насочени към възрастните лица и хората с увреждания. Това отразява и програмите за грижа в домашна среда, които бяха разширени през последните две години.

Докато представените данни за наетите през 2021 г. са предварителни и без допълнителни разбивки, екипът на ИПИ разполага с много по-детайлни данни за 2019 и 2020 година. Последните са представени в пълен обем в Приложение I към доклада. В здравеопазването най-голям дял имат наетите в болниците – около 2/3 от всички наети в хуманното здравеопазване, като въпреки наличието на много частни болници, близо 80% от наетите са в обществения сектор, тоест в държавни и общински болници. Останалите наети в здравеопазването се разпределят между дейността на общопрактикуващите лекари, лекарите специалисти и лекарите по дентална медицина – в тези сфери частният сектор доминира, което е обяснимо с модела на частна практика на този тип лекари.

В медико-социалните дейности най-голям дял имат наетите в социалните грижи с настаняване за възрастни лица и хора с физически увреждания (над 4,9 хиляди наети през 2020 година). При социалната работа без настаняване също преобладава броят на наетите в социалната работа без настаняване за възрастни лица и хора с увреждания (12,9 хиляди наети през 2020 година). В дневните грижи за деца са наети близо 7,4 хил. души. Частният сектор не е силно представен, като най-голям брой наети в частния сектор са в категория „друга социална работа без настаняване“, което отразява и по-различния профил на социалните услуги, предоставяни от частния сектор.

Наети лица в хуманно здравеопазване и социална работа – обществен и частен сектор (2020 г.)

<u>Дейност на болници</u>	<u>Социална работа без настаняване</u>	<u>Други дейности по хуманно здравеопазване</u>	
		Обществен сектор 11 495	Частен сектор 4 728
	Обществен сектор 23 034		
	Частен сектор 1 883		
Обществен сектор 56 479	<u>Медико-социални грижи с настаняване</u>	<u>Дейност на лекари специалисти</u>	<u>Дейност на лекари по дентална медицина</u>
	Обществен сектор 10 793	Частен сектор 6 235	Частен сектор 4 942
Частен сектор 14 978	Частен сектор 1 368	Обществен сектор 3 962	<u>Дейност на общопрактикуващи лекари</u>
			Частен сектор 4 884

Източник: НСИ

Наети лица в социалната работа по вид – грижи с настаняване и без настаняване (2020 г.)

<u>Социална работа без настаняване</u>	Дневни грижи за малки деца 7 382	<u>Медико-социални грижи с настаняване</u>	
		Социални грижи с настаняване за възрастни лица и хора с физически увреждания 4 935	
	Социална работа без настаняване за възрастни лица и хора с увреждания 12 911	Друга социална работа без настаняване, неклассифицирана другаде 4 624	Други социални грижи с настаняване 3 356
		Дейност на заведенията със здравни грижи 1 494	

Източник: НСИ

Възнаграждения на социалните работници

Заплащането в социалната сфера продължава чувствително да изостава спрямо други икономически дейности. През 2021 г. средната брутна годишна заплата на наетите лица в медико-социалните грижи е 13 494 лв., а на наетите в социалната работа без настаняване – 10 962 лева. За сравнение в големия сектор на хуманно здравеопазване и социална работа годишната заплата достига 21 384 лв. през 2021 г., провокирано от чувствително по-високите възнаграждения в здравеопазването и особено в болниците. Прави впечатление, че конкретно в общественния сектор заплатите в социалната работа са още по-ниски – 12 606 лв. на година в медико-социалните грижи с настаняване и 10 843 лв. на година в социалната работа без настаняване.

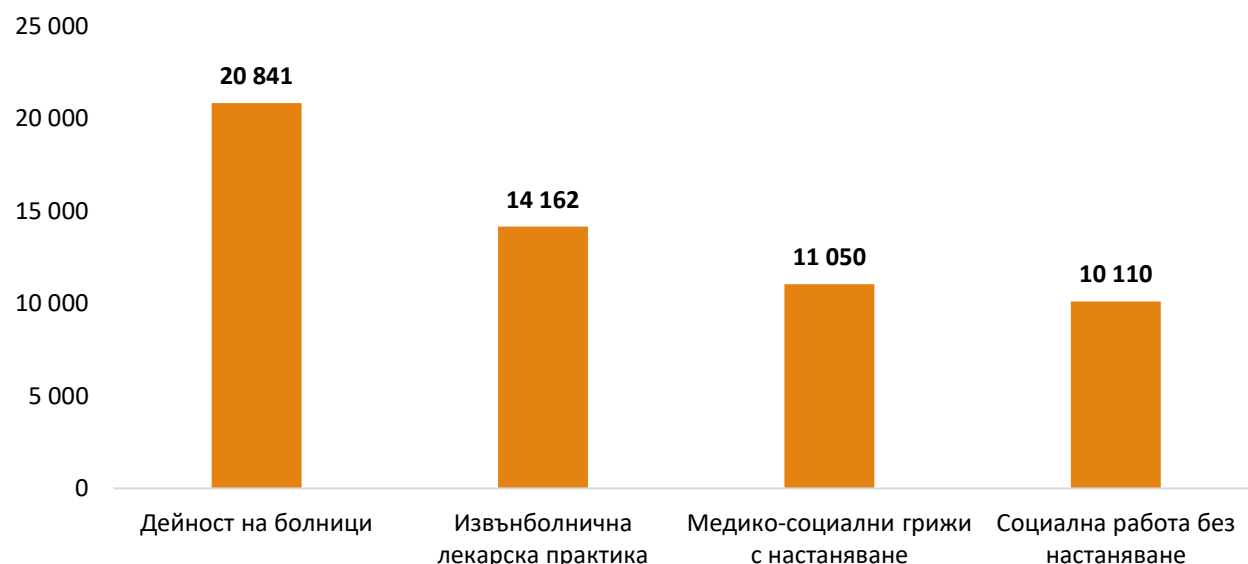
Средна брутна годишна заплата на наетите лица в хуманно здравеопазване и социална работа

Код по КИД 2008	Наименование	2021*		
		Общо	Обществен сектор	Частен сектор
Q	Хуманно здравеопазване и социална работа	21 384	20 543	23 858
86	Хуманно здравеопазване	25 340	25 730	24 540
87	Медико-социални грижи с настаняване	13 494	12 606	20 066
88	Социална работа без настаняване	10 962	10 843	13 050

Източник: НСИ, предварителни данни за 2021 г.

Докато представените данни за възнагражденията през 2021 г. са предварителни и без допълнителни разбивки, екипът на ИПИ разполага с много по-детайлни данни за 2019 и 2020 г. Последните са представени в пълен обем в Приложение II към доклада. По-долу са представени избрани данни за възнагражденията в отделни дейности в хуманното здравеопазване и социалната работа, които дават много ясна представа за различията и съответно привлекателността и предизвикателствата пред развитието на кадрите в съответните професии.

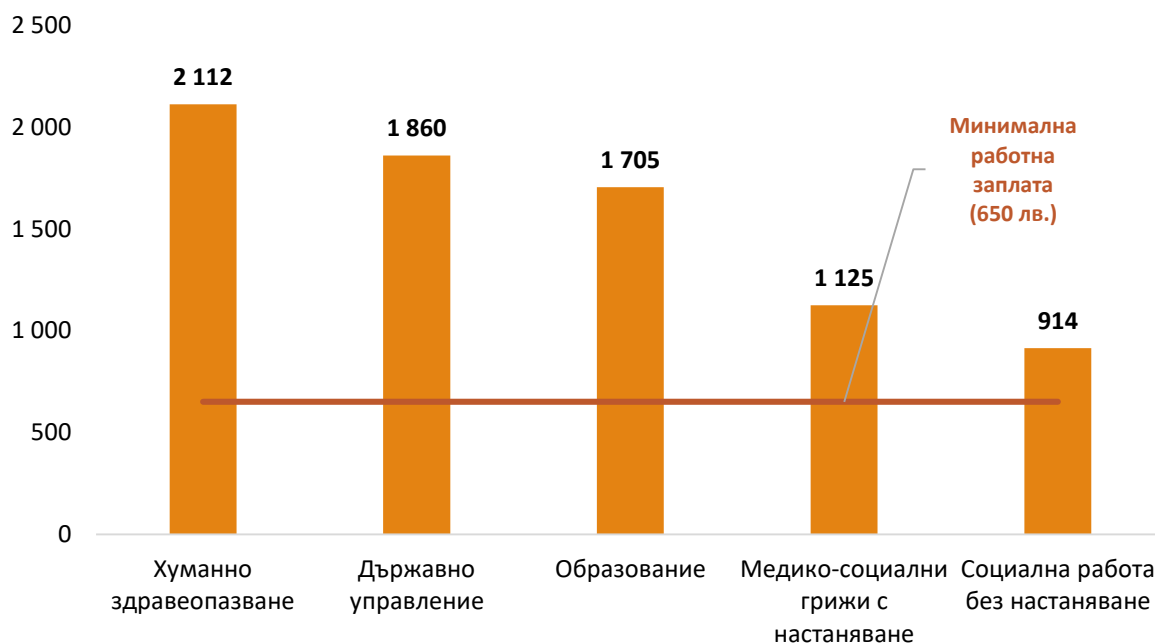
Средна брутна годишна заплата на наетите в различни социални сфери (2020 г.)

Източник: НСИ

Данните за възнагражденията в различните сектори през 2021 г. също потвърждават големите разлики между заплащането в социалната работа и в другите икономически дейности. При средна брутна месечна заплата на наетите в България от 1551 лв., средната месечна заплата в медико-социалните грижи с настаняване е 1125 лв., а в социалната работа без настаняване – 914 лева. Това означава, че средната заплата в страната изпреварва между 1,4 и 1,7 пъти средната заплата в различните социални дейности. Възнагражденията в социалната сфера изостават чувствително и от други сфери в общественения сектор – например държавно управление и образование, където средната месечна заплата е от порядъка на 1700 – 1900 лв. през 2021 година. Вече коментирахме, че в хуманното здравеопазване заплата е над 2100 лв. на месец. Данни показват също така, че средното възнаграждение в социалната работа изпреварва минималната работна заплата – съответно с около 40% при социалната работа без настаняване и със 73% в медико-социалните грижи с настаняване. Въпреки това, имайки предвид и по-ниските заплати в обществения сектор в социалната работа, трябва да отчетем, че промените в минималната работна заплата през годините имат директно отношение към възнагражденията на част от социалните работници.

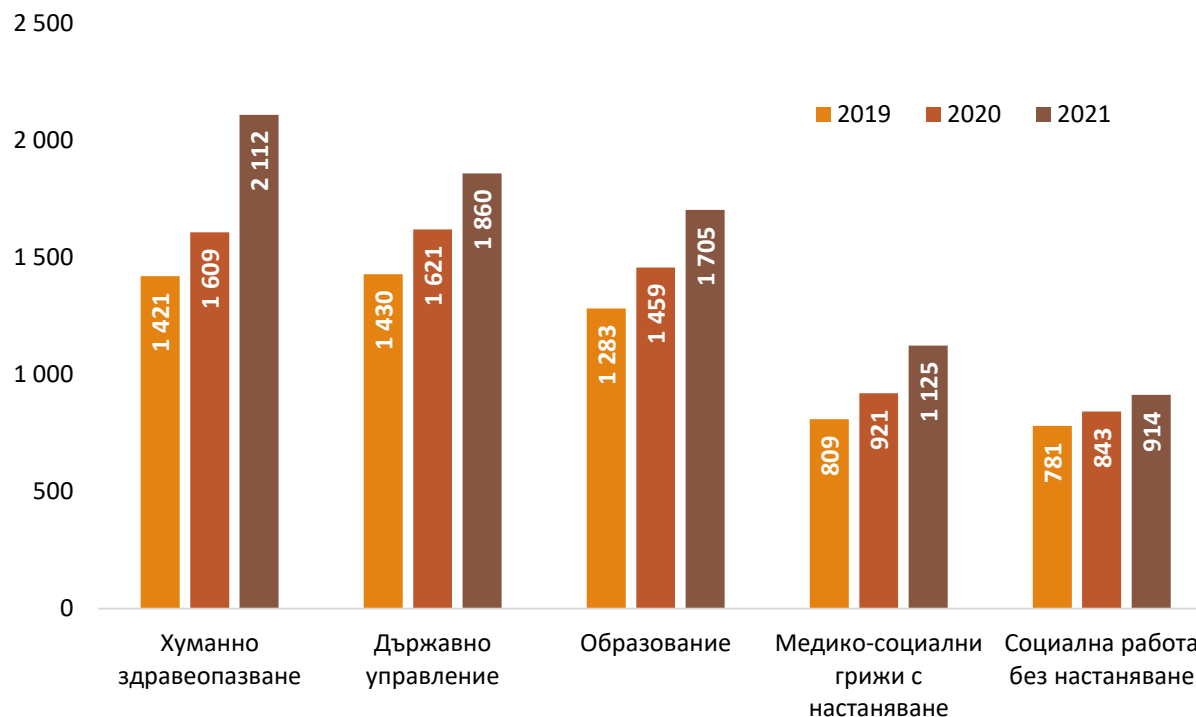
Средна брутна месечна заплата на наетите в различни публични сфери (лв., 2021 г.)

Източник: НСИ

Важна е и динамиката на възнагражденията през последните години – период, в които заплатите в икономиката се увеличиха чувствително, в т.ч. в публичната сфера. В периода 2019-2021 г. с близо 50% се увеличава заплащането в хуманното здравеопазване – тук е и ефектът от пандемията и допълнително увеличените възнаграждения в здравната система. За същия период с около 30-33% се увеличават заплатите в образованието и държавното управление. В социалната работа средната заплата се увеличава с 39% в медико-социалните дейности и 17% в социалната работа без настаняване. По-сериозното увеличение в медико-социалните дейности е през 2021 г., като тогава се отчита и по-сериозният ръст на заплатите в здравеопазването. Въпреки тези процеси, видно е, че разликите в заплащането в различните публични сектори остава, като социалната работа – особено дейностите без настаняване, е чувствително по-ниско платена от други публични сфери.

Средна брутна месечна заплата на наетите в различни публични сфери (лв., 2019-2021 г.)

Източник: НСИ

Нова наредба за възнагражденията и ръст на заплатите

Законът за социалните услуги (ЗСУ) предвижда нов ред за възнагражденията на социалните работници. В чл. 124 от ЗСУ се предвижда възнагражденията на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет, да се определят съгласно стандартите за заплащане на техния труд, утвърдени в приета от Министерския съвет наредба по предложение на министъра на труда и социалната политика.

Наредбата е приета в края на 2020 г., като влезе в сила от началото на 2022 година. В приетата наредба стандартите за заплащане на труда на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет, са определени съобразно различните групи длъжности, като са задължителни при определяне на възнагражденията на тези служители. Минималните индивидуални основни месечни работни заплати на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, са определени за всяка от групите длъжности в процентно съотношение към минималната месечна работна заплата, установена за страната. Минималните индивидуални основни месечни работни заплати са определени за всяка от социалните услуги съгласно ЗСУ, в т.ч. за общодостъпните, както и за интегрираните здравно-социални услуги за резидентна грижа.

Редът за определяне на минималните индивидуални основни месечни работни заплати на социалните работници по ЗСУ са представени в Приложение III към доклада. В общия случай наредбата разделя социалните работници на следните групи:

- ✓ Основни специалисти, осъществяващи дейности по ръководство на социални услуги – основно възнаграждение от 180 до 250 на сто от минималната месечна работна заплата, установена за страната, в зависимост от типа на социалната услуга;
- ✓ Основни специалисти, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги – основно възнаграждение от 150 до 220 на сто от минималната месечна работна заплата, установена за страната, в зависимост от типа на социалната услуга;
- ✓ Препоръчителни специалисти в зависимост от вида на социалната услуга – основно възнаграждение от 150 до 220 на сто от минималната месечна работна заплата, установена за страната, в зависимост от типа на социалната услуга;
- ✓ Служители, пряко ангажирани с обслужването на потребителите – основно възнаграждение от 110 до 160 на сто от минималната месечна работна заплата, установена за страната, в зависимост от типа на социалната услуга;
- ✓ Служители, подпомагащи функционирането на социалната услуга – основно възнаграждение не по-ниско от минималната работна заплата, установена за страната.

Тази текстове и правила по същество залагат увеличение на възнагражденията на социалните работници, както и автоматичен механизъм за актуализация – обвързан с минималната работна заплата в страната. Последното дава ясен хоризонт за развитието на възнагражденията в социалната сфера, като актуализира основните заплати не само на най-ниско платените служители, но и на всички по веригата. При минимална работна заплата от 710 лв. през 2022 г. основното месечно възнаграждение на основните специалисти по предоставянето на социални услуги би следвало да варира от 1065 лв. до 1562 лв., а основните месечни възнаграждения на служителите, пряко ангажирани с обслужването на потребителите – от 781 лв. до 1136 лева.

Ръстът на възнагражденията на социалните работници и съответно на разходите за социални дейности е видим и в Закона за държавния бюджет за 2022 година. В социалната политика се открояват мерки за нови разходи в размер на близо 2 млрд. лв., като голяма част от средствата са за увеличение на пенсиите. Предвидени са и средства обаче конкретно за социалните работници, в размер на над 360 млн. лева. По-долу са представени мерките, идентифицирани от екипа на ИПИ, които касаят конкретно социалната работа:

- ✓ 223,5 млн. лв. за обезпечаване на кумулативния ефект от увеличаването на минималната работна заплата и на коефициента от 1,2 на 1,4 при определяне на възнаграждението на личните асистенти по Закона за личната помощ;
- ✓ 111,7 млн. лв. за увеличаване средно с 31% на стандартите за финансиране на социалните услуги, в т.ч. във връзка с ефекта от увеличаване на минималната работна заплата, считано от 1 април 2022 г.;
- ✓ 26,0 млн. лв. за разходи за допълнителни възнаграждения за служители на Агенцията за социално подпомагане, Агенцията по заетостта и Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ във връзка с работа в рискови условия и положен извънреден труд по овладяването на пандемията от COVID-19 за шест месеца;
- ✓ 3,0 млн. лв. за месечните възнаграждения на професионалните приемни семейства за компенсиране нарастването на МРЗ.

Това са мерки, които са насочени най-вече към хората, които работят в социалната сфера, в т.ч. личните асистенти. Ефектът от тези плащания е не толкова директно монетарен спрямо показателите за бедност и неравенство, колкото подкрепа за заетите в системата и социалните работници, работещи на терен, които са ключови за ефективността на социалната политика в страната. Важно е и покачването на стандартите за финансиране на социалните услуги, които се предоставят на местно ниво и са следствие от новите правила за заплащане на социалните работници. Тези средства имат отношение не толкова към монетарните показатели за бедността, колкото към качеството на живот на различни рискови групи.

Проведените срещи и консултации с общинските власти през последните месеци подсказват, че разписаните минимални нива на основните месечни възнаграждения на социалните работници са постигнати през 2022 г. Това е резултат от предоставения допълнителен ресурс с бюджета за 2022 г., както и от възможността за по-гъвкаво управление на преходните остатъци от различни дейности. Все още няма официални данни за средната работна заплата на наетите в социалната сфера през 2022 г., така че е трудно да се оцени реалната промяна в заплащането на социалните работници. Очакването обаче е, че по-скоро има известно навакване на изоставането, макар в сферата на здравеопазването, образованието и държавното управление възнагражденията да остават чувствително по-високи.

Предложения за подкрепа на социалните работници

Настоящият анализ ясно показва някои от предизвикателствата пред социалната работа в страната. Образованието в социалните дейности среща множество трудности, в т.ч. ниска привлекателност на специалността и спад на броя на студентите, проблеми пред качеството на образованието и адекватността на придобитите знания, както и трудности в последващата реализацията на кадрите. Ниските възнаграждения в социалната сфера допълват картината, като социалните работници получават едни от най-ниските заплати в публичната сфера. Всичко това има директно отношение към по-големите предизвикателства пред социалната защита в страната, тъй като се отнася до капацитета на социалната система за работа с рискови групи, в т.ч. в процеса на отпускане на социални помощи и в предоставянето на различните социални услуги.

Ключово за бъдещето на професията социален работник ще бъде промяната в образованието в сферата на социалните дейности във висшите учебни заведения. Образованието в социалните дейности би следвало да бъде подкрепено в няколко водещи и силни университета в страната, които имат съответните традиции в направлението и могат да осигуряват нужното регионално покритие. По-гъвкави форми на образование, които позволяват и сравнително бърза преквалификация на кадри от други сфери, също би следвало да бъдат подкрепени. Новата наредба за възнагражденията на социалните работници е стъпка към по-адекватното заплащане в социалните дейности. Този процес обаче също трябва да бъде подкрепен както с нужните средства от държавния бюджет, така и с повече средства за общините, които да могат да инвестират допълнително в привличането и задържането на кадри в социалната сфера.

Приложение I: Наети лица по трудово правоотношение в здравеопазването и социалната работа (среден годишен брой, 2019 и 2020 г.)

Код по КИД 2008	Наименование	2019			2020		
		Общо	Обществен сектор	Частен сектор	Общо	Обществен сектор	Частен сектор
Q	Хуманно здравеопазване и социална работа	140 448	101 063	39 385	144 972	105 954	39 018
86	Хуманно здравеопазване	108 852	72 755	36 097	107 894	72 127	35 767
86,1	Дейност на болници	71 627	57 025	14 602	71 457	56 479	14 978
86,2	Извънболнична лекарска практика	20 953	4 482	16 471	20 214	4 153	16 061
86,21	<i>Дейност на общопрактикуващи лекари</i>	5 118	63	5 055	4 952	68	4 884
86,22	<i>Дейност на лекари специалисти</i>	10 733	4 289	6 444	10 197	3 962	6 235
86,23	<i>Дейност на лекари по дентална медицина</i>	5 102	130	4 972	5 065	123	4 942
86,9	Други дейности по хуманно здравеопазване	16 272	11 248	5 024	16 223	11 495	4 728
87	Медико-социални грижи с настаняване	11 962	10 647	1 315	12 161	10 793	1 368
87,1	Дейност на заведения със здравни грижи	1 393	950	443	1 494	1 086	408
87,2	Социални грижи с настаняване за лица с умствена изостаналост, психичноболни и зависими от наркотици	2 263	2 136	127	2 376	2 242	134
87,3	Социални грижи с настаняване за възрастни лица и хора с физически увреждания	4 808	4 383	425	4 935	4 412	523
87,9	Други социални грижи с настаняване	3 498	3 178	320	3 356	3 053	303
88	Социална работа без настаняване	19 634	17 661	1 973	24 917	23 034	1 883
88,1	Социална работа без настаняване за възрастни лица и хора с увреждания	9 009	8 203	806	12 911	12 182	729
88,9	Друга социална работа без настаняване	10 625	9 458	1 167	12 006	10 852	1 154
88,91	<i>Дневни грижи за малки деца</i>	6 493	6 154	339	7 382	7 064	318
88,99	<i>Друга социална работа без настаняване, неклассифицирана другаде</i>	4 132	3 304	828	4 624	3 788	836

Източник: НСИ, предварителни данни за 2021 г.

Приложение II: Средна брутна годишна заплата на наетите лица по трудово правоотношение в здравеопазването и социалната работа (лв., 2019 и 2020 г.)

Код по КИД 2008	Наименование	2019			2020		
		Общо	Обществен сектор	Частен сектор	Общо	Обществен сектор	Частен сектор
Q	Хуманно здравеопазване и социална работа	15 347	14 372	17 886	17 009	16 233	19 163
86	Хуманно здравеопазване	17 056	16 405	18 390	19 302	19 085	19 748
86,1	Дейност на болници	18 212	16 610	24 534	20 841	19 484	26 024
86,2	Извънболнична лекарска практика	13 402	15 863	12 716	14 162	17 031	13 397
86,21	Дейност на общопрактикуващи лекари	9 074	12 301	9 033	10 284	15 800	10 205
86,22	Дейност на лекари специалисти	16 335	15 923	16 616	17 221	17 097	17 302
86,23	Дейност на лекари по дентална медицина	11 541	15 635	11 433	11 744	15 579	11 646
86,9	Други дейности по хуманно здравеопазване	16 642	15 592	19 064	18 848	17 886	21 256
87	Медико-социални грижи с настаняване	9 710	9 647	10 223	11 050	11 092	10 714
87,1	Дейност на заведения със здравни грижи	12 137	10 756	15 109	12 399	11 210	15 609
87,2	Социални грижи с настаняване за лица с умствена изостаналост, психичноболни и зависими от наркотици	9 635	9 669	9 071	11 063	11 122	10 053
87,3	Социални грижи с настаняване за възрастни лица и хора с физически увреждания	9 095	9 270	7 288	10 561	10 829	8 273
87,9	Други социални грижи с настаняване	9 638	9 820	7 813	11 159	11 407	8 658
88	Социална работа без настаняване	9 372	8 867	13 912	10 110	9 772	14 311
88,1	Социална работа без настаняване за възрастни лица и хора с увреждания	8 501	7 715	16 462	9 302	8 847	16 947
88,9	Друга социална работа без настаняване	10 109	9 864	12 124	10 983	10 814	12 609
88,91	Дневни грижи за малки деца	10 703	10 780	9 277	11 411	11 528	8 676
88,99	Друга социална работа без настаняване, неklasифицирана другаде	9 175	8 158	13 282	10 299	9 482	14 047

Източник: НСИ, предварителни данни за 2021 г.

Приложение III: Стандарти за заплащане на труда на социалните работници

Наредба за стандартите за заплащане на труда на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет:

- ✓ Стандартите за заплащане на труда на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет, са задължителни при определянето на възнагражденията на тези служители.
- ✓ Стандартите за заплащане на труда на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет, се определят за следните длъжности:
 - основни специалисти, осъществяващи дейности по ръководство и предоставяне на социални услуги;
 - препоръчителни специалисти в зависимост от вида на социалната услуга;
 - служители, пряко ангажирани с обслужването на потребителите на социалната услуга;
 - служители, подпомагащи функционирането на социалната услуга.

По смисъла на Наредбата за стандартите за заплащане на труда на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет:

- ✓ "Основни специалисти, осъществяващи дейности по ръководство на социални услуги" са специалисти, които притежават подходящо образование и квалификация и които осигуряват организацията и управлението на дейностите, планирането на трудовия процес, осъществяването на контрол върху работата на служителите и изпълнението на задачите;
- ✓ "Основни специалисти, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги" са специалисти, притежаващи подходящо образование и квалификация, необходими за осъществяването на основните дейности по профила на услугата. Длъжностите са свързани с организацията на дейностите, социална работа, работа по управление на случай и други специализирани дейности, пряко свързани с предоставянето на услугата;
- ✓ "Препоръчителни специалисти в зависимост от вида на социалната услуга" са специалисти, притежаващи подходящо образование и квалификация, които подкрепят доставчика за осигуряване на по-високо качество на предоставяната социална услуга. Длъжностите са свързани с осигуряване на основните дейности на услугата съобразно нейния профил и с осигуряване на специализирана подкрепа за задоволяване на специфични потребности на потребителите;
- ✓ "Служители, пряко ангажирани с обслужването на потребителите на социалната услуга" са служители, отговарящи на изискванията на заеманата длъжност за предоставяне на услугата и осигуряват подкрепа, включително за самостоятелен живот на потребителите при осъществяването на основни ежедневни дейности. Длъжностите са свързани с осигуряване на базисни потребности на потребителите;
- ✓ "Служители, подпомагащи функционирането на социалната услуга" са служители, отговарящи на изискванията на заеманата длъжност за предоставяне на услугата, които не са пряко ангажирани с основната дейност на услугата, но подпомагат доставчика в процеса на предоставянето и чрез подкрепящи и спомагателни дейности. Длъжностите са свързани с осигуряване на поддръжка на материално-техническата база, снабдяване, хранене, хигиенизиране и други дейности с изключение на дейностите, свързани с администрирането на услугата.